

יבא עיניו גמילות חסדים והכנסת ארחות
ובקריו חוליהם והלוויית המת ושמהת
חוקן וכלה.

בספר משלי (טו) בחסד ואמת יופר עין.
שלמה המלך רצה לומר כי מי
שעושה גמילות חסדים לבני אדם, ראוי
שהיה זה יתברך עושה אתו גם כן חסד
לכפר עונותיו ואין מדקדק עמו במה שעשה
מן החטאים, כי כך היא המדה שמי שעושה
לפנים משורת הדין עושים עמו גם כן לפנים
משורת הדין. ודבר זה עוד יתבאר כי מדה
זאת בפרט מיוחד לה, שכאשר האדם גומל
חסדים ועושה טובות לבריות, שכך עושה
ה' יתברך גם כן ונוהג מדת חסד עמו ומוחה
לו ומכפר לו חטאיו.

ועוד כי החסידות הוא שנכנס לפנים משורת
הדין ויש לו דביקות בכרה זאת.
והחטא הוא שיצא לגמרי מן היושר, הרי
לך כי הם שני הפכים כי הדבק בחסד לא
זה שהוא עושה כשורה וכדין רק שנכנס
לפנים משורת הדין, והחטא לא זה שאינו
נכנס לעשות לפנים משורת הדין רק שיצא
הדין מן היושר והדין, ולכך כאשר חטא ויצא
מן היושר אם יעשה חסידות ויכנס לפנים
משורת הדין דבר זה הפך אשר חטא והוא
כפרה לו.

ואמר שגם באמת יופר עיניו כי החטא הוא
מעשה שקר, וכאשר הוא בעל אמת
ראוי שיהיה זה יתברך מכפר לו החטאים
שהם מעשה שקר שחטא כשביל יצר הרע,
כי כאשר הוא נמשך בדבריו אחר האמת
אם כן הוא בעל אמת, ודבר זה כפרה על
החטאים שהם מעשה שקר.

ואכל רבותינו ז"ל מפושטים הכתוב הזה כי
בעל גמילות חסדים ראוי לכפרת

החטא, כי בעל גמילות חסדים יש בו הטוב
הגמור שהוא מטיב לאחרים, ולאדם כמו זה
יש לו זכות ודקות החמרי ואינו אדם חמרי
גמור, כי החומר אינו משפיע רק הוא מקבל
תמיד.

ודבר זה רמזו רבותינו ז"ל כמה שאמרו
(אבות פ"ב מ"ה) אין עם הארץ חסיד,
כי עם הארץ שהוא אדם חמרי אין לו מדת
חסידות לעשות הטוב אל אחר, כי החומרי
הוא מקבל ואינו משפיע לאחר, ולכך בעלי
גומלי חסדים שעושים הטוב ומשפיעים
לאחרים אינו חמרי רק יש לו זכות החומר,
ובשביל זה מוכך גופו וחומריו מן החטא
אשר הם פחיתות החמרי.

וכן אמרו במדרש (לקי"ש חושע רמז מקי"ב)
פי חסד הפצתי ולא זכתי (הושע ג, ו) אמר
הקב"ה חביב עלי חסד שאחם גומלים חסד
זה לזה יותר מכל זכות שזכת שלמה לפני
אלף עולות יעלה שלמה. פעם אחת היה ר'
יחנן בן זכאי מהלך בירושלים והיה ר'
יהושע מהלך אחריו אמר אזי לנו על הבית
שהוא חרב מקום שמתכפרים בו עונותינו,
אמר לו בני אל ידע לך כי יש לנו כפרה
כיצא בזה ואיזה זה גמילות חסדים, לכך
נאמר פי חסד הפצתי ולא זכתי, ואומר פי
אפצתי עולם חסד יבנה (ההלים פט, ג, ע"ב).

וכל זה מפי כי בעל גמילות חסדים אין לו
מדה חמרית, רק יש לו זכר החומר
וכזה מוכך ומטהר את הגוף מן החטא כמו
שהתבאר, ולפיכך בחסד יופר עיניו.

ואמר כי חסד הפצתי שהוא זכות של אדם
שהוא קנין מעלה לאדם עצמו, ולא
זכות כי אין הובח קנין מדה טובה וכדאי
זה יורת חפץ זה יתברך מן הזכות, ומה שאמר
ואמת רצה לומר התורה שהוא אמת בה כפרת
הטא, כי התורה היא כפרת חטא לגמרי ואין

מזין עונותיו וקנין רבטו שנותנתו גמילות
בנתיב התורה (פ"א) עיניו שם, וכן אמרו בפרק
קמא דברכות (ה, ב) ויתבאר עוד בנתיב
היסודיים. ועוד כי על ידי התורה יש לי גם
כן זכר השכל, ובשביל זה האמת מוכן כח
השכלי כאשר היה לו אמונת שקר.

וזכר שנים אלו אמת וחסד שניהם טעם
אחד להם לגמרי, כי בעל גמילות
חסדים מצד שיש לו זכות החמרי יש לו
הזכות מן החטא כמו שאמרנו, ואמת יש לו
זכות שכלי ובה יש לו סלוק העין שהיה לו
מצד השכל באמונת שקר, וכאשר הוא איש
אמת ויש לו זכות השכלי זהו זכר החטא
שהיה לו בכח השכלי, וזהו מבואר.

והפירוש מצות חליצה (כמות ק"ה, א) אמר ר'
יחנן מנין לגזר דין שיש עמו
שבועה שאינו נקרא, שנאמר לפן נשבעתי
לפית עלי אם פתפתי עין פית עלי פופח
וכפמחה (שמואל א' ג, יד) אמר רבא בזבח
ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי
תורה, אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר
אבל מתכפר הוא בגמילות חסדים. רבא ואביי
מדבית עלי קאתו, רבא דעסיק בתורה היה
ארבעין שנין אביי דעסיק בתורה ובגמילות
חסדים היה שתין שנין, ע"כ.

פירוש דבר זה כי הכל מודים שהתורה היא
כפרה מן החטא כמו שאמרנו,
ולפיכך אמר בזבח ומנחה אינו מתכפר, כי
חטא בני עלי היה שהיו רודפים אחר התורה
החומרית, ולפיכך בזבח ומנחה שהזכות
המנחה הוא גשמי אינו מתכפר, אבל התורה
השכלית היא סלוק החמרי שממנו התורה
בוה הוא מתכפר.

ולאמר בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל
מתכפר הוא בגמילות חסדים,
שכמו שהתורה היא סלוק החומר כך יש
בגמילות חסדים זכר החמרי שבו התורה
כמו שהתבאר. ולרבא מתכפר יותר בתורה
כי התורה היא שכלית לגמרי, לכך הוא מסלק

וחנן שנוא מצד חסדו. וזכר גמילות
חסדים יותר עדיף שגמילות חסדים הוא זכר
הגוף, שבו התורה החומרית שהיו נמשכים
אחריו בני עלי, ומחלוקת שלהם הוא דבר
עמוק מאוד, זה פירוש הכתוב כי בחסד
ואמת יופר עיניו, ואין להאריך עוד.

מצעל חסד שהוא מחצלה ומחוייב
למעלה. ובפ"ק דברכות (ה, א) תנא
ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מוצא בחצלתן
של רבים שנאמר הן אל פביר לא יפאם (איוב
לו, ה) וכתוב שיה שילוש גפשי פקפף לי (ההלים
נה, ט), אמר הקב"ה כל העוסק בתורה
ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור כאילו
פיה לי ולבני מבין האומות, ע"כ.

ורצו גם בזה שהשכינה עם ישראל בגלותם,
ואף שאצלו יתברך לא שייך שעבוד
מאחר כי שכנינו עם ישראל אשר הם בגלות
נאמר על זה יתברך כך, וכאשר יש קבוץ
ישראל אל זה יתברך כאשר הצבור מתפללים,
דבר זה הוא יציאה מן פיזור ישראל אשר
הם פזורים בין האומות והוא נחשב פזרון
מבין האומות.

ורצו כי ענין הגלות מה שישאל הם בין
האומות, דאף אם הם אלף ביהו נקראו
פזורים בין האומות, אמנם כאשר הם
מתפללים עם הצבור הם מתאספים
ומתקבצים אל זה וזה יציאה מן רשות
האומות והתעלות מביניהם שהם יוצאים
מרשות האומות אל זה.

ועוד יש להם התרוממות והתעלות מן
האומות על ידי גמילות חסדים, כי
על ידי גמילות חסדים האדם מתרומם
ומתעלה, ועל דבר זה יש ראיות ברורות
דכתוב צדקה תרומם גוי וגו' (משלי י, ד')
ועוד כתוב תולך צדקות ידבר טישים וגו',
הוא תרומם ישכן מצדות פלעים משננו
(ישעיהו לו, טו-טז).

ופל הדברים האלו כי גמילות חסד מדת אברהם שנקרא אב רם שהיה מתעלה ומתורומם בשביל מדה זאת, ועוד כי בעל גמילות חסדים משפיע לאחר וכל משפיע לאחר הוא מתרומם. ועוד צריך יותר התרוממות עד שהוא מתעלה מבין האומות, וזהו על ידי התורה מתעלה על הכל כמו שאמרו חכמים בכריתתא דשגו (אבות פ"ג מ"ב).

וגמלאן אלו שתי מדות התורה וגמילות חסדים באברהם, התורה כתיב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משפחתי חקותי ותורותי (כראשית כ"ה), וגמילות חסדים למען אשר יצוה ביתו אחריני וגו' (כראשית י"ט), ועל ידי שתי מדות אלו היה מתרומם ומתעלה על העולם.

ולפיכך אמר (בידות ה' א) כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור כאלו פדה לי ולבני מבין האומות, כי יש כאן התעלות מתוך האומות על ידי התפלה עם הצבור ועל ידי התורה ועל ידי גמילות חסדים, כי כאשר הוא מתפלל עם הצבור מזה יש לו קיבוץ מן רשות האומות, ואז על ידי התורה וגמילות חסדים מתעלה ומתרומם מן רשות האומות לגמרי וזהו גם כן פדיון לשכינה שהיא עם ישראל בגלות, ופירוש זה נכבד מאוד כאשר חבין אותו על עמקו.

ולפיכך דבבא קמא (י"א א) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב אשרי ורעי על כל מיס משלחי רגל השור והחמור (ישעיהו ל"ב, כ) כל העוסק בתורה וגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנאמר אשרי ורעי, ואין זריעה אלא צדקה שנאמר ורעי לבס לצדקה וקצרו לפי חסד (תושע י"ב), ואין מיס אלא תורה שנאמר תני כל צמא לכו למים (ישעיהו נ"ה, א), וזכה לנחלת שני שבטים זוכה לכילה של יוסף, דכתיב בן מורת יוסף בנות צערה עלי שור (כראשית מט, כב), וזוכה לנחלת יששכר דכתיב יששכר

חסדו נרם (שם, י"ז) זהו משלחי רגל השור והחמור. איכא דאמרי אויביו נופלים לפניו כיוסף, דכתיב בהם עמים יגח יחידו אפסי ארץ (דברים לג, י"ז), וזוכה לבינה כישכר דכתיב ובני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (דברי הימים יב, לג), ע"כ. פירוש כי אלו שניהם בפרט דהיינו התורה וגמילות חסדים האדם מתרומם בהם כמו שאמרו לפני זה, ולפיכך אמר מי שהוא בעל חסד הוא מתעלה עד שזוכה לתורה, כלומר שיקנה התורה בשלימות כאשר עוסק בתורה ובגמילות חסדים, וזוכה לכילה כיוסף פירוש יוסף היה מפואר ויקר במעלתו ודיה מתרומם בחשיבותו עד שנעשה לו מילה מצד חשיבותו.

ודבר זה מובוא לידועים אין בעל גמילות חסדים ראוי לו הכילה שהוא חשיבות של נוי, כאשר חבין לשון חסידות כמו שאמרו כלה נאה ותסודה (כתובות י"א, א), וכן גבי אסתר כתיב ותשא חן ותפד לפניו (אסתר ב' י"ט).

ואי דאמרי זוכה לבינה כישכר, ודבר זה כמו שאמרנו כי העוסק בתורה שהוא מתרומם ומתעלה מעלה מן העולם הזה וזכה לבינה שזה עוד מעלה יתירה ממה שאמר שזוכה לתורה, כי בינה הוא שמבין דבר מתוך דבר לא השגת התורה מה שהוא לפניו כלבד רק אף הבינה. וכן מה שאמר שאויביו נופלים לפניו, כי בגמילות חסדים הוא מתרומם על אויביו גם כן כמו שאמרנו עד שהם נופלים לפניו, וכל אלו דברים ידועים למבינים.

ולפיכך קמא דסוטה (י"ד א) אמר רב אחא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים י"ג, ה) וכי אפשר לאדם להלוך אחר השכינה והלא כבר נאמר פי ה' אלהיך אשר אפלה הוא אל קנא (דברים י"ג, כ"ד), אלא הלך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים דכתיב יעיש ה' וגו' פתנות עור וילבישם (כראשית ג,